



It
takes
Three

Tuipuipuia mo te
kaneha o
te maga o te
fakamoegatama
●●● (cervical cancer)

FAKAMATALAGA MO NA FANAU TEINE, TEINE TALAVOU
MA O LATOU KAIGA



www.cervicalcancervaccine.govt.nz



FAKAHINO ITULAU

Ko ai te tatau o na tui i te tuipuihua mo te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer)?	5
Hea te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer)?	5
Hea te mafuaga o te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer)?	6
E mafai vehea e te tuipuihua oi puipui teteke ki te kaneha (cancer)?	6
Hea te fai ai te tuipuihua?	6
Aihea te fai ai te tuipuihua ki na fanau teine ma na teine talavou mai te 12 tauhaga te matutua?	7
E vehea te faiga o te tuipuihua?	7
E aoga vehea nei te tuipuihua tenei?	8
E fia te mataloa e aoga ai te tuipuihua?	8
E haogalemu nei te tuipuihua?	8
Ko ai te he tatau ke fai ni o latou tuipuihua?	9
E mafai vehea e toku afafine maua e ia te tuipuihua?	9
Kafai kua uma te tuipuihua, e manakomia nei pea ia fafine talavou ke fai ni hiakiga fakapitoa o te maga o te fakamoegatama (cervical smear tests)?	10
Ko te tuipuihua mo te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) ma te Lehitala Katoa o na Tui Puipui (National Immunisation Register)	12



Kua mafai nei ke puipuia na fanau teine ma teine talavou mai te lahiga o na hiama e mahani mafua ai te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer).

Ko te tui puipuia mo te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) e heai he totogi ki na fanau teine ma na teine talavou na fananau i te 1990 ma te 1991. E kamata atu i te 2009 e avanoa mo na fanau teine ma teine talavou e 12 ki te 18 tauhaga.

Ko ai te tataou na tui i te tui puipuia mo te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer)?

- E maua te tui puipuia tenei, e heai he totogi mo na fanau teine ve na ma na teine talavou uma kua katoa te 12 ki te 18 tauhaga te matutua.
- Mai te aho muamua o Hetema 2008, ko na fanau teine ve na ma na teine talavou na fananau i te tauhaga 1990 pe ko 1991 e mafai ke fai ni o latou tui puipuia mai o latou fomai kaiga, teine fomai pe ko na koga-tautua o te Ola Maloloina.
- Mai te tauhaga 2009, ko te tokalahiga o na fanau teine ma na teine talavou e 12 ki te 18 tauhaga te matutua, e fai o latou tui puipuia i te aoga.

Hea te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer)?

- Ko te kaneha tenei e patino lava ki te te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) Ko te maga o te fakamoegatama (cervix) ko te itu ia e pito ki lalo o te fakamoegatama ma e i luga tonu o te ala-fanau (vagina).
- Ko te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) e mafua kawai kua iei ni hela kino (abnormal cells) kua kamata ola i te maga o te fakamoegatama (cervix).



Hea te mafuaga o te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer)?

- Ko te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) e mafua mai i te hiama e takua ko te human papillomavirus (HPV). Ko te HPV ko ni hiama taka lahi e pipihi kafai e fai na feuhufakiga (sexual contact). I te olaga o te tagata, i he aofaki o ni tino toka lima e tuha e toka fa ki latou, e maua i na hiama ie nei.
- Ko te lahiga o na tauale-pihia o te HPV, e heai he togafiti e fai ki ei ona e fano lava e lelei, kae e iei ie tahi itukaiga e mafai ke iei ai ni huiga ki na hela (cell) o te maga o te fakamoegatama (cervix), ma e ono tupu mai ai te kaneha tenei e afia ai te maga o te fakamoegatama i ni tauhaga lahi i tua mai.

E mafai vehea e te tuipuihua oi puipui teteke ki te kaneha (cancer)?

- Ko te tuipuihua ka fakagalue e ia te hihitemi teteke o te tino ke fauhia ni puipui teteke (antibodies) ke fakahagatau atu ai ki na itukaiga HPV e mafua ai te lahiga o na kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer).



Hea te fai ai te tuipuihua?

- E tuha e ova atu i te 99 pahene o te aofaki o na kaneha uma o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer), e matau atu te hokotaga lahi ma na hiama HPV pe mafua foki ona ko na hiama ie na.
- I luga o Niuhila i na tauhaga taki tahi e fakatuha ma matau atu e 160 te aofakiga o fafine e mata maua i te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) ma e tuha e 60 ki latou e mata foeti ai.
- Kafai e puipui loa nei a tatou fanau teine ma na teine talavou mai te kaneha o te maga o te fakamoegatama, fakatahi ai ma na hiama e lahi mafua ai tenei kaneha, fai loa ni o latou tuipuihua kae ke puipui mai ai ki latou mo te lumaki.
- I he kikalaga mamao atu ki te lumanaki e tuha e ova atu i te 30 ni ola e mata fakahao mai i tauhaga taki tahi.

Aihea te fai ai te tuipuihua ki na fanau teine ma na teine talavou mai te 12 tauhaga te matutua?

- Ko te tuipuihua mo te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) e mafai oi oti ke puipui mai koe mai na hiama o te HPV kae e he togafitia e ia na tauale-pipihi pe ko na hiama o te HPV kafai koe kua maua ai.
- E hili atu te puipui loa na fanau teine ve na ma na teine talavou ke fai ni o latou tuipuihua ka ko heki kamata e ki latou te lahaga o te olaga fai fehuakiga (sexual contact).
- E tuha lava pe ko heki iei ni mafaua mo na fanau teine ke pa ki na tulaga fehuakiga fakaulugaliki, e hili atu te puipui loa nei mo he ola malolo lelei mo te lumanaki.

E vehea te faiga o te tuipuihua?

- Ko te tuipuihua, e takua ko te GARDASIL®, e fakaholoholo na tui e tolu e fai ki te lima i tafa-takuau e faka-vaitaimi i te ono mahina.

E aoga vehea nei te tuipuipuia tenei?

- Ko te tuipuipuia tenei e puipui teteke ki na itukaiga hiama o te HPV takalahi e mafua ai te kaneha o te maga o te fakamoegatama (itukaiga hiama 16 ma te 18) ma na faletona i te itu-tino ha (genital warts) (itukaiga hiama 6 ma te 11).
- E lahi lele te aoga o te tui tenei mo te puipuia o na itukaiga hiama HPV ma ie tahi hiama tali tutuha ve ko na hiama o te HPV e mahani maua e fafine talavou.
- Ko te tuipuipuia tenei e mafai oi oti ke puipuia ai na itukaiga hiama fakapitoa o te HPV ka ko heki maua pe pihia ai koe.
- E tatau pea ke puipui na fanau teine ma na teine talavou, e tuha lava pe kua pa atu ki na tulaga fai feuhufakiga aua e he veake kua afaina ki latou i na hiama ie nei kua takua, (e tuha e fitu mai he aofaki e hefulu itukaiga kaneha) e mahani mafua mai ai te lahiga o na kaneha o te maga o te fakamoegatama.

E fia te mataloa e aoga ai te tuipuipuia?

- Ke pa mai ki te taimi nei, ko na hukehukega fakaauau e taku mai ai ko te tuipuipui tenei e puipui teteke e ia ki na hiama HPV mo he lima tauhaga ka uma te fai o na tui, ma e matau atu e ono mataloa to na aoga.

E haogalemu nei te tuipuipuia?

- I ni hukehukega fakatakitaki lalahi faka-fomai, e fakaali mai ai te haogalemu o te tuipuipuia tenei.
- E iei na tama huiga e fakalogogia e ie tahi tino kafai e uma te fai o te tui, e ve ia kua kukula pe tama fula te lima na fai ai te tui, tiga, pe tama fiva foki.
- Heahea lele oi iei ni tulaga fakahetону pe ko he tulaga fakapokepoke kafai kua uma te fai o te tuipuipuia; kafai e ono tupu he fakahetону, e mahani lava kitea ni huiga he taimi vave lele i loto o te hefulu minute i te uma o te fai o te tuipuipuia.
- Kafai la e vehea e tupu he fakahetону, e vave lele foki ona togafiti i ni vailakau (drugs). Ko te pogai ia e tatau ai ke fakatali mo he 20 minute ka uma te fai o te tuipuipuia.

Ko ai te he tatau ke fai ni o latou tuipuipuia?

- Ho he tino na pa ki ni tulaga fakahetону na mafua mai i ho he vailakau e i loto ai te fefete (yeast) ma ni ie tahi vaega o na vailakau e fakaoaoga i loto o te tui tenei.
- E he tatau ke fai te tuipuipuia tenei ki fafine faitama.

E mafai vehea e toku afafine maua e ia te tuipuipuia?

- Mai te 2009, ko na fanau teine ma na teine talavaou 12-18 tauhaga te matutua koi aoga, e maua na fakamatalaga e uiga ki te polokalame tuipuipuia tenei mai te aoga e olo ki ei.
- Ko na fakamatalaga ie nei ka iei ai te pepa maliliega (consent form) e fakatumu e koe, haini ma toe fakafoki ki te aoga.
- E he mafai ke fai te tuipuipuia tenei ki to afafine, vagana kua haini fakataga e koe ke fai he tuipuipuia mo to afafine, ma toe fakafoki atu ai te pepa te na ki te aoga.
- Ko na fanau teine kua taki 16 tauhaga ma ova atu te matutua, e mafai ke fai lava e ki latou he maliliega pe





fai te tuipuiipua i te aoga pe heai. Kae manakomia pea ki latou ke haini ma fakafoki te pepa maliliega ki te aoga.

- Ko na fanau teine kua he i te aoga (kafai koe e he fofou ke fai o latou tuipuiipua i te aoga) e mafai ke fai o latou tuipuiipua e heai he totogi i te fomai kaiga, teine fomai pe ko na koga-tautua o te Ola Maloloina.

Kafai kua uma te tuipuiipua, e manakomia nei pea ia fafine talavou ke fai ni hiakiga fakapitoa o te maga o te fakamoegatama (cervical smear tests)?

- Io. Aua la ko te tuipuiipua e he puipui teteke ki na itukaiga hiamā HPV uma e mafua ai te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer. Kafai foki he fafine kua pa ki te tulaga kua fai na feuhufakiga (sexually active), e manakomia pea lava ke fai hona hiakiga fakapitoa o te maga o te fakamoegatama (smear test), taki tolu tauhaga ma fai i te va o te 20 ki te 70 tauhaga te matua.



Ko te tuipuipuia mo te kaneha o te maga o te Fakamoegatama (cervical cancer) ma te Lehitala Katoa o na Tui Puipui (National Immunisation Register)

- Ko na tuipuipuia uma o te HPV (HPV immunisations) ka fakamaumau i loto o te Lehitala Katoa o na Tui Puipui a te Malo National Immunisation Register (NIR) ka ke mafai ke fakamanatu atu kafai ko heki uma te fai o na tui kua fuafuagia (course).
- Ko na fakamatalaga ka fakaaoga foki ke kitea ai te aoga o te polokalame tuipuipuia mo te fakamaumauga o te aofakiga o ni tino kua maua i tenei kaneha (cancer).
- Kafai he fafine talavou pe ko to na matua e he fofou ke fakamaumau na fakamatalaga i loto o te NIR, ka faigata lele ai ke fakafehotaki ki ni tui kua mihi (missed doses).
- Kae e tuha lava pe filifili e na fanau teine ve na ma na fanau talavou ke na he fakamaumau o latou fakamatalaga ki na tui ie nei, e he taofia ai ke fai ni o latou tuipuipui.

Ko fea te maua ai ni ie tahi fakamatalaga?

Mo ni ie tahi fakamatalaga e uiga ki te tuipuipuia mo te kaneha o te maga o te fakamoegatama (cervical cancer) e heai he totogi, talanoa ki to fomai kaiga, teine fomai pe ko na koga-tautua o te Ola Maloloina, kikila ki te www.cervicalcancervaccine.govt.nz pe telefoni ki te 0800 IMMUNE (0800 466 863).

Ko na fakamatalaga e uiga ki te Polokalame o te National Cervical Screening ma te hiakiga fakapitoa (smear tests) e maua i te National Screening Unit's website te www.nsu.govt.nz

Local contact details

Ko ie nei fakaliliuga na fehoahoani mai ai na Teine-Fomai Tokelau e toka lua e faigaluega i te Hutt Valley District Health Board